

УДК 336.14:352(477)

Цимбалюк І. О.,*кандидат економічних наук, старший викладач кафедри менеджменту, податкової та бюджетної політики Волинського національного університету імені Лесі Українки,***Вишневська Н. В.,***старший викладач кафедри менеджменту, податкової та бюджетної політики Волинського національного університету імені Лесі Українки*

ПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

У статті проведено аналіз структури доходів місцевих бюджетів; визначено, що основу їх складають податкові надходження; досліджено особливості реформування бюджетного законодавства в системі доходів місцевих бюджетів; обґрунтовано, що для підвищення фінансової спроможності регіону необхідно забезпечити фінансування потреб на 60-70 % за рахунок власних надходжень.

Ключові слова: місцеві бюджети, місцеві податки, податкові надходження, структура податкових надходжень місцевих бюджетів.

В статье проведен анализ структуры доходов местных бюджетов; определено, что основу их составляют налоговые поступления; исследовано особенности реформирования бюджетного законодательства в системе доходов местных бюджетов; обосновано, что для повышения финансовой возможности региона необходимо обеспечить финансирование потребностей на 60-70 % за счет собственных поступлений.

Ключевые слова: местные бюджеты, местные налоги, налоговые поступления, структура налоговых поступлений местных бюджетов.

The analysis of structure of earnings of local budgets is conducted in the article; are certain that basis of them is made by the taxes receipts; the features of reformation of budgetary legislation are explored in the system of profits of local budgets; considered, that for the increase of financial possibility of region it is necessary to provide financing of necessities on 60-70 % due to the own receipts.

Keywords: local budgets, communities charges, taxes receipts structure of taxes receipts of local budgets.

Постановка проблеми. Нині, в умовах реформування бюджетного та податкового законодавства, проблема формування доходів місцевих бюджетів набуває особливого значення. Фінансова стабільність регіонів України може бути досягнута лише за умови проведення ефективної бюджетної політики органами місцевого самоврядування та відповідної фінансової спроможності регіонів. Тому не втрачають актуальності питання формування фінансової бази органів місцевого самоврядування, що дало

б змогу виконувати покладені на них завдання в повному обсязі та належним чином.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти реформування місцевих бюджетів, зокрема їхньої дохідної частини, досліджували багато відомих науковців: М. Азаров, Л. Бабич, Й. Бескид, О. Василик, Т. Єфіменко, В. Дем'яшин, В. Зайчикова, О. Кириленко, В. Кравченко, І. Луніна, К. Павлюк, Ю. Пасічник, Л. Тарангул, С. Юрій, Ф. Ярошенко та інші. Віддаючи належне напрацюванням вчених, здійсненим у цій галузі, слід зауважити, що багато проблем до сьогодення залишаються невирішеними і вимагають комплексної оцінки та нових підходів до їх розв'язання.

Мета та завдання дослідження. Головною метою статті є теоретичне опрацювання проблеми формування місцевих бюджетів, визначення ролі податкових надходжень у структурі доходів місцевих бюджетів і пошук шляхів їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан вітчизняної бюджетної системи гостро потребує проведення реформ, спрямованих на формування нових, прогресивних відносин в управлінні бюджетними ресурсами, реалізації бюджетної політики в напрямі зміцнення фінансової основи самоврядування територіальних громад і держави. Першим важливим кроком до реформування бюджетної системи відповідно до стандартів законодавства Європейського Союзу стало прийняття Бюджетного кодексу України, в якому було удосконалено систему розмежування доходів і видатків, закріплено багатоканальну систему формування місцевих бюджетів, на основі якої кожен рівень бюджетної системи має власні та закріплені доходи або доходи, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів та доходи, що не враховуються при визначенні їх обсягу.

Однак і надалі гостро постає проблема нестачі фінансових ресурсів для забезпечення належного функціонування територіальних громад. Про це свідчить наведена за останні роки статистика щодо податкових та неподаткових надходжень до місцевих бюджетів України.

Фінансово-економічна криза кінця 2008 р. проявилась у подальшому розбалансуванні фінансової системи в країні, що відобразилось у загостренні диспропорцій 2009 року через значне зменшення доходів та податкових надходжень до місцевих бюджетів.

Податкові надходження місцевих бюджетів (табл. 1) з 44,59 млрд. грн. у 2007 році зросли до 59,28 млрд. грн. у 2008-му, тобто збільшилися на 32,9%.

Найбільшу питому вагу в загальній сумі податкових надходжень місцевих бюджетів займає податок з доходів фізичних осіб (до 2004 року – прибутковий податок з громадян) (табл. 1). Його обсяг у 2008 р. становив 45,9 млрд. грн., що на 11,1 млрд. грн. більше ніж за 2007 рік, а у 2009 році – 44,5 млрд. грн., що на 1,0 млрд. менше ніж за 2008 рік [5, с. 309]. Проблемою адміністрування цього податку є те, що він надходить до місцевих бюджетів за місцем роботи платника податку, хоча найважливіші суспільні по-

слуги (з освіти, охорони здоров'я та соціального захисту) надаються йому за місцем проживання.

Таблиця 1
Склад та структура місцевих бюджетів України за 2007-2009 роки

Показник	Сума, млрд. грн.			Структура, %		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Всього доходів	58,37	73,83	71,02	100,0	100,0	100,0
Податкові надходження, в т.ч.	44,59	59,28	59,16	76,4	80,3	83,3
податок з доходів фізичних осіб	34,78	45,88	44,47	59,6	62,1	62,6
податок з власників транспортних засобів	1,34	1,54	1,54	2,3	2,1	2,2
збори за спеціальне використання природних ресурсів	4,01	6,94	8,58	6,9	9,4	12,1
місцеві податки і збори	0,71	0,83	0,83	1,2	1,1	1,2
єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва	1,61	1,84	1,77	2,8	2,5	2,5
податок на прибуток підприємств	0,44	0,40	0,48	0,8	0,5	0,8
акцизний збір (для АРК)	0,08	0,11	0,35	0,1	0,1	0,5
інші податки	1,70	1,85	1,49	2,9	2,5	2,1
Неподаткові надходження	6,42	7,68	7,74	11,0	10,4	10,9
Доходи від операцій з капіталом	4,61	4,58	2,63	7,9	6,2	3,7
Цільові фонди	2,74	2,29	1,49	4,7	3,1	2,1

Друге місце у структурі податкових надходженнях місцевих бюджетів посідає плата за землю – 6,7 млрд. грн. у 2008 році та 8,4 млрд. грн. у 2009 році. Тобто спостерігається позитивна тенденція до зростання її обсягів, та відповідно й питомої ваги у структурі податкових надходжень. Як зазначалося вище, відповідно до нової редакції Бюджетного кодексу України плата за землю зараховуватиметься в повному обсязі до бюджетів місцевого самоврядування. А оскільки здебільшого райони України є аграрними, то це дасть можливість підвищувати родючість ґрунтів, більш раціонально

використовувати земельні ресурси, займатися веденням кадастру, землепорядкуванням, розвитком інфраструктури населених пунктів тощо.

З метою надання місцевим бюджетам достатніх податкових надходжень, що більше відповідатимуть обсягу покладених на них функцій, варто розглянути можливість передачі в розпорядження місцевих органів влади частини надходжень від загальнодержавних податків та зборів, рівень мобілізації яких залежить від податкових зусиль місцевих органів влади (ПДВ і податок на прибуток підприємств).

Оскільки частка податку на прибуток підприємств комунальної форми власності зменшилася з 6,4% у 2002 році до 0,8% у 2009-му, то доцільно було б спрямувати до дохідної частини місцевих бюджетів податок на прибуток новоутворених підприємств протягом перших трьох років їх діяльності [6, с. 97].

Сьогодні місцеві бюджети відчувають гостру нестачу власних доходів, питома вага яких постійно скорочується. Водночас збільшується кількість об'єктів житлово-комунального господарства, благоустрою та доріг, які потребують невідкладного ремонту (значна частина з них перебуває в аварійному стані), значних фінансових вкладень потребує сільськогосподарська галузь. З метою компенсації втрат і забезпечення фінансовими ресурсами місцевих органів влади для здійснення власних повноважень розширено перелік власних доходів місцевих бюджетів [5].

Податковим кодексом до місцевих податків віднесено: податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; єдиний податок; до місцевих зборів – збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності; – збір за місця для паркування транспортних засобів; – туристичний збір, тобто зменшено їх перелік, зокрема місцевих зборів з 13 до 3. Проте слід зазначити, що більшість зарубіжних країн не тільки не зменшує, а навпаки збільшує кількість місцевих податків та зборів.

Беручи до уваги досвід європейських країн одним із механізмів розширення дохідної бази місцевих бюджетів стало запровадження податку на нерухоме майно з віднесенням його до місцевих податків і зборів. Стягнення такого податку відповідає головним принципам формування податкових доходів місцевих бюджетів. По-перше, цей податок відповідає принципу територіальної прив'язки, оскільки об'єкти нерухомості зв'язані з певною територією. По-друге, він відповідає принципу одержуваної вигоди, тобто його можна розглядати як плату за місцеві суспільні блага, оскільки збільшення надання таких благ (зокрема, поліпшення місцевої інфраструктури) зумовлює зростання попиту на житло та іншу нерухомість у відповідних регіонах. По-третє, стягнення податку на нерухомість відповідає принципу широкого розподілу податкового тягара, оскільки дозволяє залучити максимальну кількість жителів і підприємств адміністративно-територіальних одиниць, які у більшості своїй є власниками або орендарями певної нерухомості, до участі у формуванні доходів

місцевих бюджетів [2, с. 46-47]. Для усунення певної соціальної несправедливості податку на нерухомість, який прямо не враховує, наприклад, рівень доходів його платника, можуть надаватися податкові пільги соціально вразливим верствам населення.

Частково видатки місцевих бюджетів забезпечуються за рахунок надання трансфертів із Державного бюджету. Частка міжбюджетних трансфертів в доходах місцевих бюджетів становила у 2008 році 44,5%, що аж ніяк не стимулює місцеві органи влади до нарощування власної дохідної бази. Зважаючи на це, в Бюджетному кодексі в напрямку розширення фінансування власних повноважень розширено перелік доходів, які не враховуються при розрахунку міжбюджетних трансфертів. Найбільш вагомими податковими надходженнями серед них є: плата за землю, єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва; фіксований податок на доходи від підприємницької діяльності; податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності; платежі за спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення; податок на промисел, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування; місцеві податки і збори та ін [1].

Висновки. В Україні місцеві органи влади мають обмежені можливості впливати на умови та рівень місцевого оподаткування: їх податкові повноваження стосуються лише зміни (у встановлених межах) ставок місцевих податків і зборів, а також ставок єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва, сумарні доходи від яких у 2009 році не перевищували 4,4% усіх податкових надходжень до місцевих бюджетів. Це означає, що місцеві органи влади практично не мають у своєму розпорядженні інструментів, за допомогою яких вони могли б приводити видатки місцевих бюджетів у відповідність з реальними можливостями їх фінансування [4].

Отже, місцеві бюджети України формують в основному за рахунок двох податкових платежів, зокрема податок з доходів фізичних осіб – його частка в структурі доходів на 2009 рік становила 62,6% та збори за спеціальне використання природних ресурсів (в т.ч. плата за землю) – 12,1%. Важливо, щоб за рахунок власних податкових джерел місцеві органи влади могли фінансувати 60-80% своїх потреб. У цьому разі їх залежність від рішень вищих органів влади стосовно дохідної частини місцевих бюджетів буде мінімальною. В оновленому бюджетному законодавстві розширення фінансової бази місцевих бюджетів стане можливим за рахунок віднесення у повному обсязі до доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних відносин, плати за землю (яка зараховується до бюджетів місцевого самоврядування), адміністративних штрафів, надходжень від продажу безхазяйного майна. Вирішення комплексу проблем, що склалися на місцевому рівні, дасть змогу значною мірою оптимізувати бюджетні відносини в нашій країні та зміцнити економічну самостійність адміністративно-територіальних одиниць. А це,

своєю чергою, призведе до зростання рівня політичної незалежності та фінансового забезпечення місцевого самоврядування, сприятиме розбудові демократичної держави.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Герчаківський С. Д. Місцеве оподаткування в Україні: традиції, реалії та напрямки удосконалення / С. Д. Герчаківський // Фінанси України. – 2003. – № 2. – С. 44-49.
3. Луніна І. Бюджетні доходи та податкові повноваження місцевих органів влади / І. Луніна, Н. Фролова // Економіка України. – 2008. – № 3. – С. 37-47.
4. Офіційний сайт Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ibser.org.ua.
5. Наукового-практичний коментар до Бюджетного кодексу / Кол.авторів (заг. ред. Ф. О. Ярошенка). – К.: Зовнішня торгівля; УДУФМТ, 2010. – 592 с.
6. Юшко С. В. Організація міжбюджетних відносин в Україні: стан, проблеми і перспективи / С. В. Юшко // Фінанси України. – 2009. – № 1. – С. 86-97.